

Основни градивни стъпала в аналоговите интегрални схеми

Образователни цели

След приключване на обучението по тази глава студентите трябва да могат:

- Да чертаят основните градивни стъпала с веригите по постоянен ток, използвани в аналоговите интегрални схеми, и да отбелязват посоките на токовете и напреженията, приети условно за положителни.
- Да анализират входните и изходните вериги по постоянен ток на основните стъпала и да изчисляват параметрите на елементите, осигуряващи работната точка.
- Да анализират по променлив ток основните стъпала и да изчисляват техните динамични параметри за средни честоти.
- Да анализират поведението на крайните стъпала, работещи в клас *B* и клас *AB* на усилване, и да изчисляват основните енергийни параметри $P_{CC\max}$, $P_{L\max}$, $P_{C\max}$ и η .

Ключови думи: генератор на ток, токово огледало, генератор на опорно напрежение, схема Дарлингтон, диференциален усилвател, каскоден усилвател, крайно стъпало, комплементарна двойка транзистори.

2.1. Задаващи източници на ток, токови огледала и генератори на опорно напрежение

За успешното решаване на задачите от тази тема се насочете към т. 3.1 от [5].

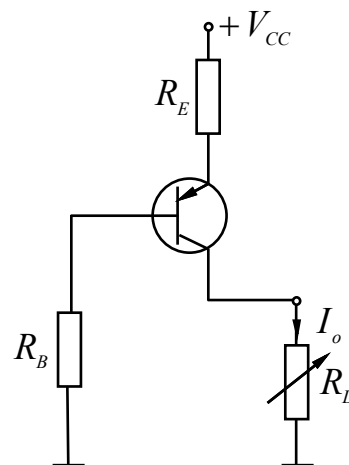
Пример

2.1. За схемата на генератор на ток, показана на фиг. 2.1, са дадени: $I_o = 3\text{mA}$, $V_{CC} = 9\text{V}$, $R_{L\max} = 1\text{k}\Omega$, $U_{BE} = -0,7\text{V}$, $U_{CE\min} = 2\text{V}$, $U_T = 26\text{mV}$, $r_{CE} = 20\text{k}\Omega$ и $\beta = 80$. Да се определят:

- а) съпротивленията на резисторите R_E и R_B ;
- б) изходното съпротивление на схемата.

Решение:

- а) Прилагайки втория закон на Кирхоф за изходната

Фиг. 2.1.

верига на схемата, се получава: $V_{CC} = I_o R_E + U_{CE \min} + I_o R_{L \max} \rightarrow$

$$R_E = \frac{V_{CC} - U_{CE \min} - I_o R_{L \max}}{I_o} = \frac{9V - 2V - 3mA \cdot 1k\Omega}{3mA} = 1,33k\Omega.$$

Описвайки входната верига, се получава: $-\frac{I_o}{\beta} R_B + U_{CE \min} - U_{BE} + I_o R_{L \max} = 0$

$$\rightarrow R_B = \frac{U_{CE \min} - U_{BE} + I_o R_{L \max}}{I_o / \beta} = \frac{2V - 0,7V + 3V}{3mA / 80} = 115k\Omega.$$

$$\text{б) } R_{oA} = r_{CE} (1 + S R_E) = 20k\Omega (1 + 115mS \cdot 1,33k\Omega) = 3,08M\Omega,$$

$$\text{където } S \approx \frac{I_o}{U_T} = \frac{3mA}{26mV} \approx 115mS.$$

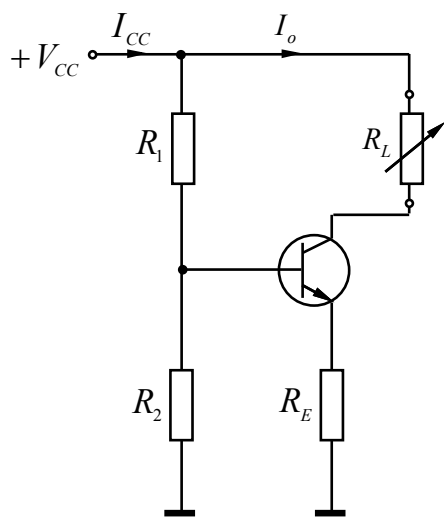
Задачи

2.2. За схемата на генератор на ток, показана на фиг. 2.2, са дадени: $V_{CC} = 20V$, $I_{CC} = 2mA$, $I_o = 1mA$, $R_{L \max} = 5k\Omega$, $U_{BE} = 0,6V$, $U_{CE \text{sat}} = 2V$, $r_{CE} = 60k\Omega$, $\beta = 200$, $U_T = 26mV$ и $I_B \ll I_{R2}$, I_o . Да се определят:

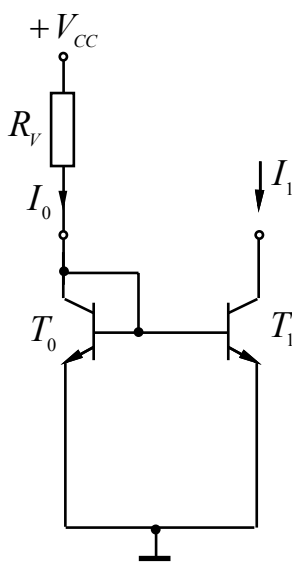
- съпротивленията на резисторите R_E , R_1 и R_2 ;
- изходното съпротивление на схемата.

2.3. За схемата на токово огледало, показана на фиг. 2.3, са дадени: $V_{CC} = 15V$, $U_{BE} = 0,6V$, $R_V = 144k\Omega$ и отношението на емитерните преходи на транзисторите T_1 и T_0 е $S_{E_{T1}} / S_{E_{T0}} = 1,2$. Да се определят токовете I_0 и I_1 .

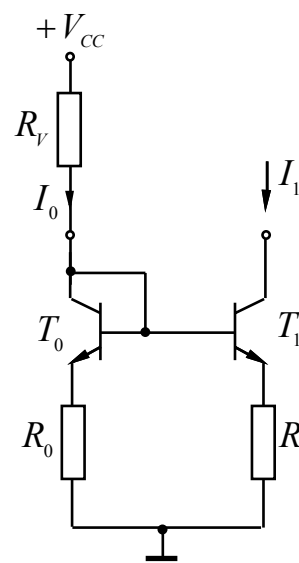
2.4. За схемата на токово огледало, показана на фиг. 2.4, са дадени: $V_{CC} = 12V$, $U_{BE} = 0,6V$, $R_0 = 15k\Omega$, $R_1 = 12k\Omega$ и $I_0 = 0,5mA$. Да се изчислят съпротивлението на резистора R_V и изходният ток I_1 .

Фиг. 2.2.

Фиг. 2.3.

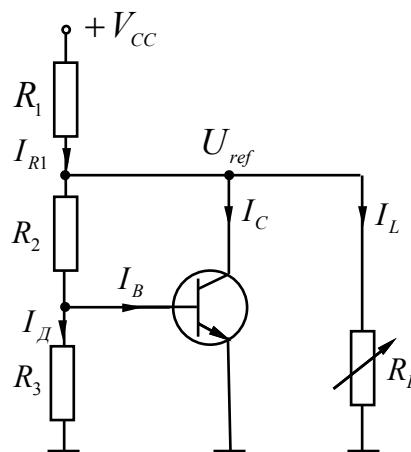

Фиг. 2.4.

2.5. Да се начертае схема на генератор на опорно напрежение с три диода и един резистор. Да се определи големината на изходното (опорното) напрежение U_{ref} , ако се знае, че падът на напрежение върху всеки от диодите е $0,6V$.

2.6. За схемата на източник на опорно напрежение, показана на фиг. 2.5, са известни: $V_{CC} = 9V$, $U_{BE} = 0,7V$, $R_3 = 1k\Omega$, $\beta = 100$, $I_D = 10I_B$ и опорно напрежение $U_{ref} = 3V$. Да се изчислят:

- съпротивлението на резистора R_2 ;
- съпротивлението на резистора R_1 при $I_L = 0$;
- изходното съпротивление на източника на опорно напрежение R_{oA} .

Фиг. 2.5.

2.2. Съставни транзистори, каскодни усилватели и диференциални усилватели

За успешното решаване на задачите от тази тема се насочете към т. 3.2 – 3.4 от [5].

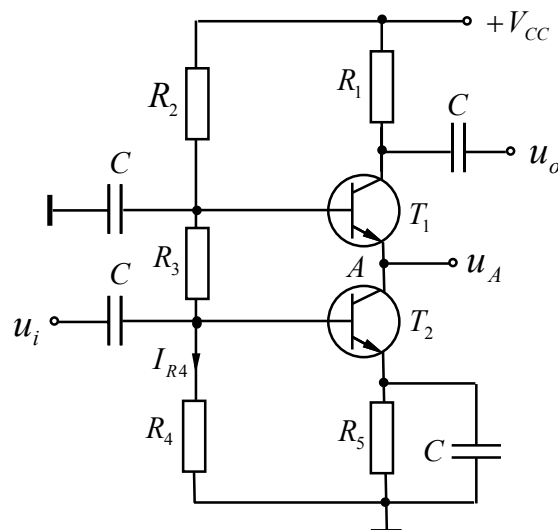
Примери

2.7. На фиг. 2.6 е дадена схема на каскоден усилвател ОЕ – ОБ, реализирана с два еднакви транзистора T_1 и T_2 и общ базов делител $R_2 - R_3 - R_4$. За схемата са известни:

$V_{CC} = 3V$, $I_{C1} = I_{C2} = 5mA$, $\beta_{1,2} = 150$,
 $U_T = 26mV$, $U_{BE1,2} = 0,7V$, $U_{R5} = 0,5V$,
 $U_A = 1,5V$, $I_{R4} = 0,5mA$, $r_{CE1,2} \rightarrow \infty$ и $\omega C \rightarrow \infty$.

Да се изчислят:

- коэффициентът на усилване по напрежение $A_{UT2} = u_A / u_i$;
- съпротивленията на резисторите R_5 , R_4 , R_3 и R_2 ;
- съпротивлението на резистора R_1 , ако се знае, че коэффициентът на усилване на каскодния усилвател е $|A_U| = u_o / u_i = 20$.

Фиг. 2.6.

Решение:

а) Коефициентът на усилване по напрежение на първото стъпало е $A_{U1} = \frac{u_A}{u_i} \approx -S_2 R'_L \approx -S_2 \frac{1}{S_1} \approx -1$, където $R'_L \approx R_{L1} \approx 1/S_1$ (транзисторът T_2 е свързан по схема ОЕ).

$$\text{б) } R_5 \approx \frac{U_{R5}}{I_C} = \frac{0,5V}{5mA} = 100\Omega, \quad R_4 = \frac{U_{R5} + U_{BE}}{I_{R4}} = \frac{0,5V + 0,7V}{0,5mA} = 2,4k\Omega,$$

$$R_3 = \frac{U_A + U_{BE} - (U_{R5} + U_{BE})}{I_{R4} + I_{B2}} = \frac{1,5V - 0,5V}{0,5mA + 33\mu A} \approx 2k\Omega, \quad \text{където } I_{B2} = \frac{I_{C2}}{\beta_2} = \frac{5mA}{150} = 33\mu A$$

$$R_2 = \frac{V_{CC} - (U_A + U_{BE})}{I_{R4} + I_{B1} + I_{B2}} = \frac{3V - (1,5V + 0,7V)}{0,5mA + 2 \cdot 33\mu A} = 1,41k\Omega, \quad \text{където } I_{B1} = \frac{I_{C1}}{\beta_1} = \frac{5mA}{150} = 33\mu A.$$

в) Коефициентът на усилване по напрежение на второто стъпало има вида

$$A_{U2} = \frac{u_o}{u_A} \approx S_1 R_1 \quad (\text{транзисторът } T_1 \text{ е свързан по схема с ОБ}).$$

Коефициентът на усилване по напрежение на каскода е произведение от коефициентите на усилване на първото и второто стъпало, т.е.

$$|A_U| = \frac{u_o}{u_i} = \frac{u_A}{u_i} \frac{u_o}{u_A} = A_{U1} A_{U2} \approx S_1 R_1, \quad S_1 = \frac{I_{C1}}{U_T} = \frac{5mA}{26mV} = 192mS \rightarrow$$

$$\rightarrow R_1 \approx \frac{|A_U|}{S_1} = \frac{20}{192mS} \approx 104\Omega.$$

2.8. На фиг. 2.7 е дадена схема на диференциален усилвател, чийто постоянен ток се задава с генератор на ток. За схемата са дадени: $V_{CC} = -V_{EE} = 12V$, $U_{BE1..4} = 0,6V$, $U_T = 30mV$, $\beta_{1,2} = 100$, $r_{BE1,2} = 4k\Omega$, $r_{CE1..4} = 20k\Omega$ ($T_1 \equiv T_2$) и $A_d = u_o / u_{id} = -70$. Отношението на площите на емитерните преходи на T_3 и T_4 е $S_{E_{T3}} / S_{E_{T4}} = 1$. Да се изчислят:

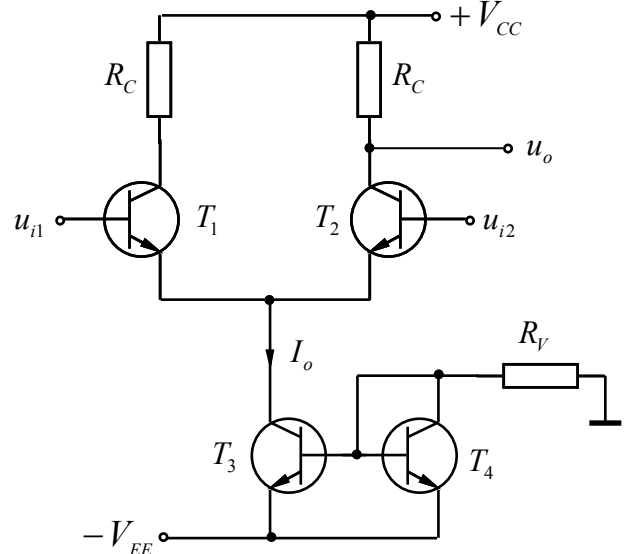
а) съпротивленията на резисторите R_C и R_V ;

б) входното и изходното диференциално съпротивление;

в) коефициентът на потискане на синфазните сигнали.

Решение:

а) Коефициентът на усилване за диференциалните сигнали е

Фиг. 2.7.

$$|A_d| \approx \frac{1}{2} S R_C \rightarrow R_C = \frac{2 \cdot |A_d|}{S} = \frac{2 \cdot 70}{25 mS} = 5,6 k\Omega, \text{ където } S = \frac{\beta_{1,2}}{r_{BE1,2}} = \frac{100}{4 k\Omega} = 25 mS.$$

Прилагайки втори закон на Кирхоф, за задаващия клон на генератора на ток се получава $V_{EE} + U_{BE} + I_{R_V} \cdot R_V = 0 \rightarrow R_V = -\frac{V_{EE} + U_{BE}}{I_{R_V}} = -\frac{-12V + 0,6V}{1,5mA} = 7,6 k\Omega,$

където $\frac{I_o}{I_{R_V}} = \frac{S_{E_{T3}}}{S_{E_{T4}}} = 1$ или $I_{R_V} = I_o, I_o = 2 \cdot I_C, I_C \approx S \cdot U_T = \frac{\beta_{1,2}}{r_{BE1,2}} \cdot U_T = 750 \mu A,$ тогава

$$I_{R_V} = I_o = 2 \cdot I_C = 1,5 mA;$$

$$\text{б) } R_{id} \approx 2 \cdot r_{BE1,2} = 2 \cdot 2,4 k\Omega = 4,8 k\Omega \text{ и } R_{od} \approx R_C = 5,6 k\Omega;$$

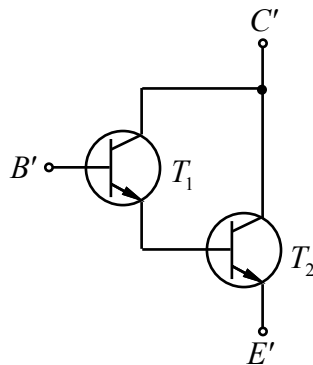
$$\text{в) } A_{CM} \approx \frac{R_C}{2 \cdot r_{CE3}} = \frac{5,6 k\Omega}{2 \cdot 2,2 k\Omega} = 0,14 \rightarrow CMRR = \frac{A_d}{A_{CM}} = \frac{70}{0,14} = 500$$

(или $CMRR_{dB} = 20 \cdot \log_{10} 500 \approx 54 dB$).

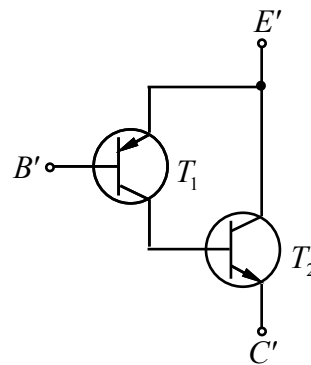

Задачи

2.9. На фиг. 2.8 е показана схема Дарлингтон с два NPN транзистора. Изведете формулите за статичния коефициент β , входното съпротивление, стръмността и изходното съпротивление на еквивалентния транзистор.

Фиг. 2.8.

Фиг. 2.9.

2.10. На фиг. 2.9 е показана схема Дарлингтон с два комплементарни транзистора. Изведете формулите за статичния коефициент β , входното съпротивление, стръмността и изходното съпротивление на еквивалентния транзистор.

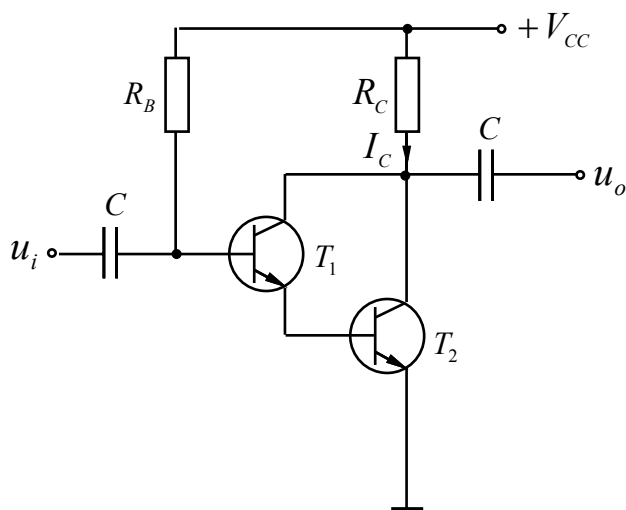
2.11. За схемата, показана на фиг. 2.10, са дадени: $V_{CC} = 7V, U_{BE} = 0,7V, U_{om}^+ = 3V, U_{CEsat} = 0,3V, R_C = 50\Omega, \beta_1 = 100, \beta_2 = 20, U_T = 30mV, r_{CE1,2} \rightarrow \infty$ и $\omega C \rightarrow \infty$. Да се намерят:

а) колекторният ток I_C и стръмността на съставния транзистор;

б) стойността на съпротивлението на резистора R_B ;

в) коефициентът на усилване по напрежение на схемата и стойността на напрежението U_{om}^- .

2.12. Начертайте схемата на каскоден усилвател ОЕ с неуправляем динамичен товар. Намерете изразите за A_U , R_{iA} , C_{iA} , R_{oA} и C_{oA} . Сравнете основните динамични параметри на каскодния усилвател с едностъпален усилвател по схема ОЕ при условие, че двете схеми се реализират с един и същи транзистор и работят при еднакъв постоянен ток режим.

Фиг. 2.10.

2.13. Начертайте схемата на каскоден усилвател ОК – ОБ с последователно свързване по постоянен ток. Намерете изразите за A_U , R_{iA} , C_{iA} , R_{oA} и C_{oA} .

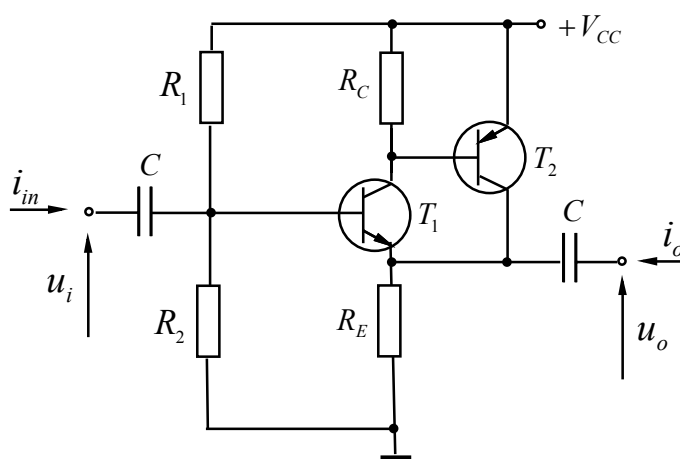
Сравнете основните динамични параметри на каскодния усилвател с едностъпален усилвател с ОБ, при условие, че двете схеми се реализират с един и същи транзистор и работят при еднакъв постоянен ток режим.

2.14. На фиг. 2.11 е показана схема на двустъпален усилвател ОЕ – ОЕ със 100% последователна ООВ по напрежение. За схемата е известно: $V_{CC} = 15V$, $U_T = 26mV$, $\beta_{1,2} = 100$, $R_1 = R_2 = 22k\Omega$, $R_E = 2k\Omega$, $R_C = 5k\Omega$, $r_{CE1,2} \rightarrow \infty$ и $\omega C \rightarrow \infty$. Да се изчисли следното:

а) токовете I_{C1} и I_{C2} , и напрежението U_{E1} , ако $U_{BE1,2} = 0,65V$;

б) коефициентът на усилване по напрежение $A_U = u_o / u_i$ (за $i_o = 0$) и изходното съпротивление R_{oA} (за $i_{in} = 0$).

2.15. За схемата на двустъпалния усилвател ОС – ОЕ (фиг. 1.12) от задача 1.11 да намери коефициентът на усилване по напрежение $A_U = u_o / u_i$.

Фиг. 2.11.

2.16. На фиг. 2.12 е показана схема на диференциален усилвател (ДУ) с биполярни транзистори, като $T_1 \equiv T_2$. За схемата е известно: $V_{CC} = 15V$, $V_{EE} = -15V$, $R_C = 15k\Omega$, $I_o = 1mA$, $\beta_{1,2} = 100$, $U_{BE1,2} = 0,7V$, $U_T = 26mV$ и $r_{CE1,2} \rightarrow \infty$.

Да се изчислят:

а) съпротивлението на резистора R_o и координатите на работната точка ($I_{E1,2}$, $I_{C1,2}$, $I_{B1,2}$ и $U_{CE1,2}$) на транзисторите T_1 и T_2 ;

- б) параметрите на транзисторите $r_{BE1,2}$ и $S_{1,2}$;
- в) коефициентът на усилване за диференциалните сигнали A_d , коефициентът на усилване за синфазните сигнали A_{CM} и коефициентът на потискане на синфазните сигнали $CMRR$.

2.17. На фиг. 2.7 е дадена схема на диференциален усилвател с биполярни транзистори, като $T_1 \equiv T_2$. За схемата са дадени:

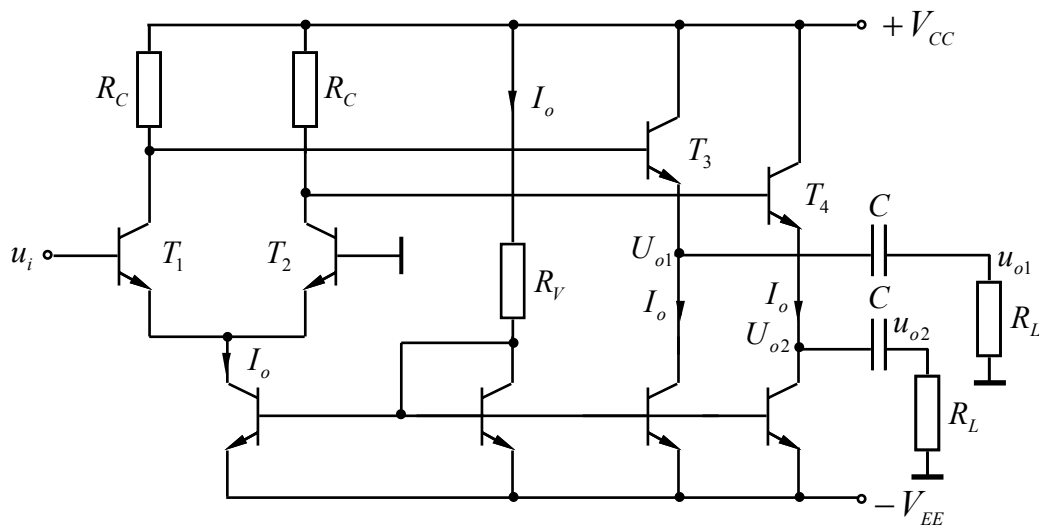
$$V_{CC} = -V_{EE} = 12V, U_{BE} = 0,6V, U_{CT_2} = 6V,$$

$$U_T = 30mV, S_{1,2} = 16,7mS, \beta_{1,2} = 80,$$

$$r_{CE1, \dots, 4} = 30k\Omega \text{ и } S_{E_{T_3}} / S_{E_{T_4}} = 1,5. \text{ Да се изчислят:}$$

- а) съпротивленията на резисторите R_C и R_V ;
- б) входното и изходното диференциално съпротивление;
- в) коефициентите на усилване за диференциален и синфазен входен сигнал.

2.18. На фиг. 2.13 е показана електронна схема на диференциален усилвател с изходно стъпало по схема ОК. За схемата е известно: $\beta_{1, \dots, 4} = 50, r_{CE1, \dots, 4} \rightarrow \infty,$

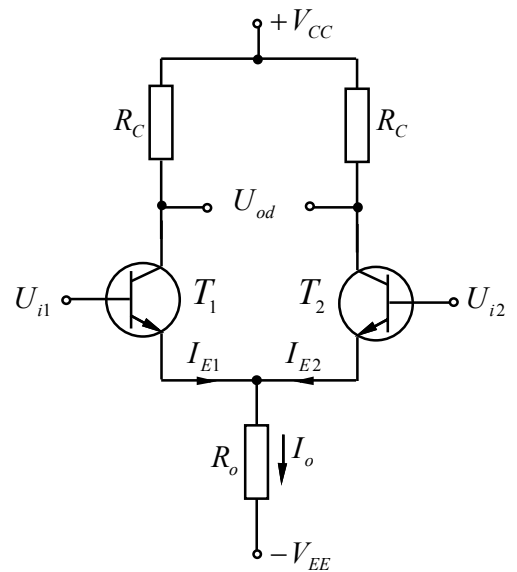
Фиг. 2.13.

$$V_{CC} = -V_{EE} = 6V, U_{BE1, \dots, 4} = 0,6V, R_C = 10k\Omega, R_L = 50\Omega, U_T = 30mV \text{ и } \omega C \rightarrow \infty.$$

Да се изчисли следното:

- а) токът I_o и съпротивлението на резистора, R_V при условие, че напреженията на изхода са $U_{o1} = U_{o2} = 0V$;
- б) входното диференциално съпротивление R_{id} ;
- в) коефициентите на усилване по напрежение $A_{U1} = u_{o1} / u_i$ и $A_{U2} = u_{o2} / u_i$.

2.19. Начертайте схема на диференциален усилвател с управляем динамичен товар и с генератор на ток (ГТ). Изведете в общ вид формулите за $A_d, A_{CM}, CMRR, R_{id}$ и R_o , и ги сравнете с тези на основната схема на диференциален

Фиг. 2.12.

усилвател при условие, че двете схеми са реализирани с един и същи транзистор и работят при еднакъв постоянен ток режим.

2.3. Изходни (крайни) стъпала

За успешното решаване на задачите от тази тема се насочете към т. 3.5 от [5].

Пример

2.20. Да се изчислят амплитудата на изходното напрежение U_{cm} , отдадената върху товара мощност P_L , консумираната мощност от токозахранващите източници P_{CC} и коефициентът на полезно действие η на крайно стъпало с комплементарна двойка биполярни транзистори, ако са дадени: $V_{CC} = -V_{EE} = 12V$, $U_{CEsat} = 2V$ и $R_L = 8\Omega$.

Как биха се променили P_L , P_{CC} и η , ако в изхода се включи озвучително тяло (високоговорител или тонколони) с $R_L = 4\Omega$ и $R_L = 16\Omega$?

Решение:

Въз основа на енергийния анализ на крайното стъпало за основните параметри се получава:

– амплитуда на изходното напрежение $U_{cm} = V_{CC} - U_{CEsat} = 12V - 2V = 10V$;

– мощност, която може да се отдаде в товара, $P_L = \frac{1}{2} \frac{U_{cm}^2}{R_L} = \frac{1}{2} \cdot \frac{(10V)^2}{8\Omega} = 6,25W$;

– консумирана мощност от захранващия източник

$$P_{CC} = 0,636 \cdot U_{CC} \frac{U_{cm}}{R_L} = 0,636 \cdot 12V \cdot \frac{10V}{8\Omega} \approx 10W;$$

– коефициент на полезно действие $\eta = \frac{P_L}{P_{CC}} = \frac{6,25W}{10W} = 0,654$ (или 65,4%).

Ако към изхода на крайното стъпало се включи озвучително тяло с еквивалентно съпротивление $R_L = 16\Omega$, максималната отдадена мощност върху товара P_{Lmax} , загубната мощност P_{Cmax} и консумираната мощност от токозахранващите източници P_{CC} ще бъдат два пъти по-малки. Коефициентът на полезно действие η обаче ще остане същият. Като предимство в този случай може да се посочи облекченият режим на работа на транзисторите. Недостатък на схемата с товар $R_L = 16\Omega$ е, че максимално отдадената мощност на товара (звуквата мощност) ще бъде два пъти по-малка.

При включване на озвучително тяло с еквивалентно съпротивление $R_L = 4\Omega$ всички по-горе изброени мощности ще удвоят стойностите си. Това може да доведе до повреждане на транзисторите или на захранващия източник.

Задачи

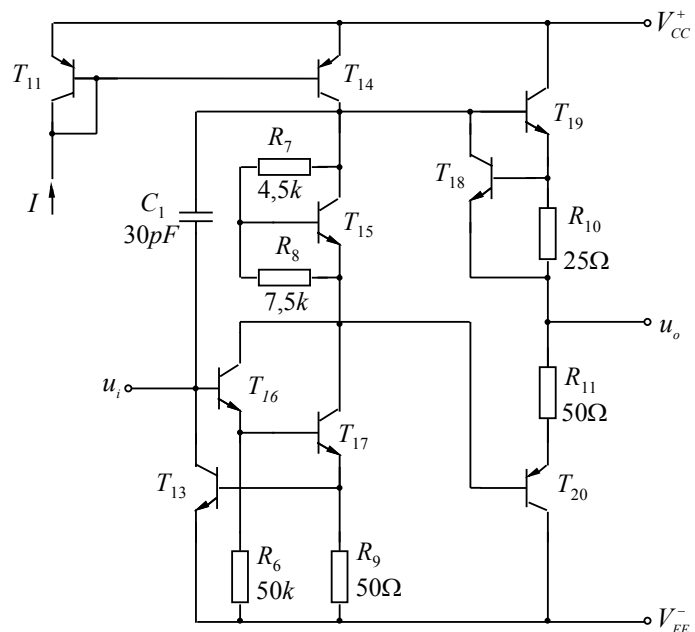
2.21. Да се изчислят амплитудата на изходното напрежение и ток (U_{cm} и I_{cm}) върху товара R_L , необходимата стойност на захранващото напрежение $V_{CC} = -V_{EE}$ и максималната загубна мощност P_{Cmax} на крайно стъпало с комплементарна двойка биполярни транзистори, ако са дадени: $P_L = 30W$, $R_L = 4\Omega$ и $U_{CEsat} = 1,5V$.

2.22. Начертайте и обяснете действието на крайно стъпало с комплементарна двойка биполярни транзистори, работещо в клас В. Ако се знае, че е необходимо да се получи максимална полезна мощност върху товара $20W$, да се определи максималната загубна мощност на всеки от транзисторите P_{Cmax} и консумираната мощност от токозахранващите източници P_{CC} (да се приеме, че $U_{CEsat} = 0V$).

2.23. На фиг. 2.14 е дадена схема на крайно стъпало на ОУ 741С с драйверно стъпало ($T_{14} - T_{16} - T_{17} - R_6 - C_1$). Групата $T_{15} - R_7 - R_8$ осигурява постояннотоковия режим на крайните транзистори T_{19} и T_{20} , а транзисторите T_{13} и T_{18} заедно с резисторите $R_9 - R_{10} - R_{11}$ представляват активна защита по ток. Да се изчислят:

а) преднапрежението между базите на T_{19} и T_{20} , и режимът им на работа (клас В или клас АВ), ако $U_{BE} = 0,7V$;

б) максималните емитерни токове на T_{19} и T_{20} ($I_{ET_{19},max}$ и $I_{ET_{20},max}$), при които се задейства активната защита.

Фиг. 2.14.